

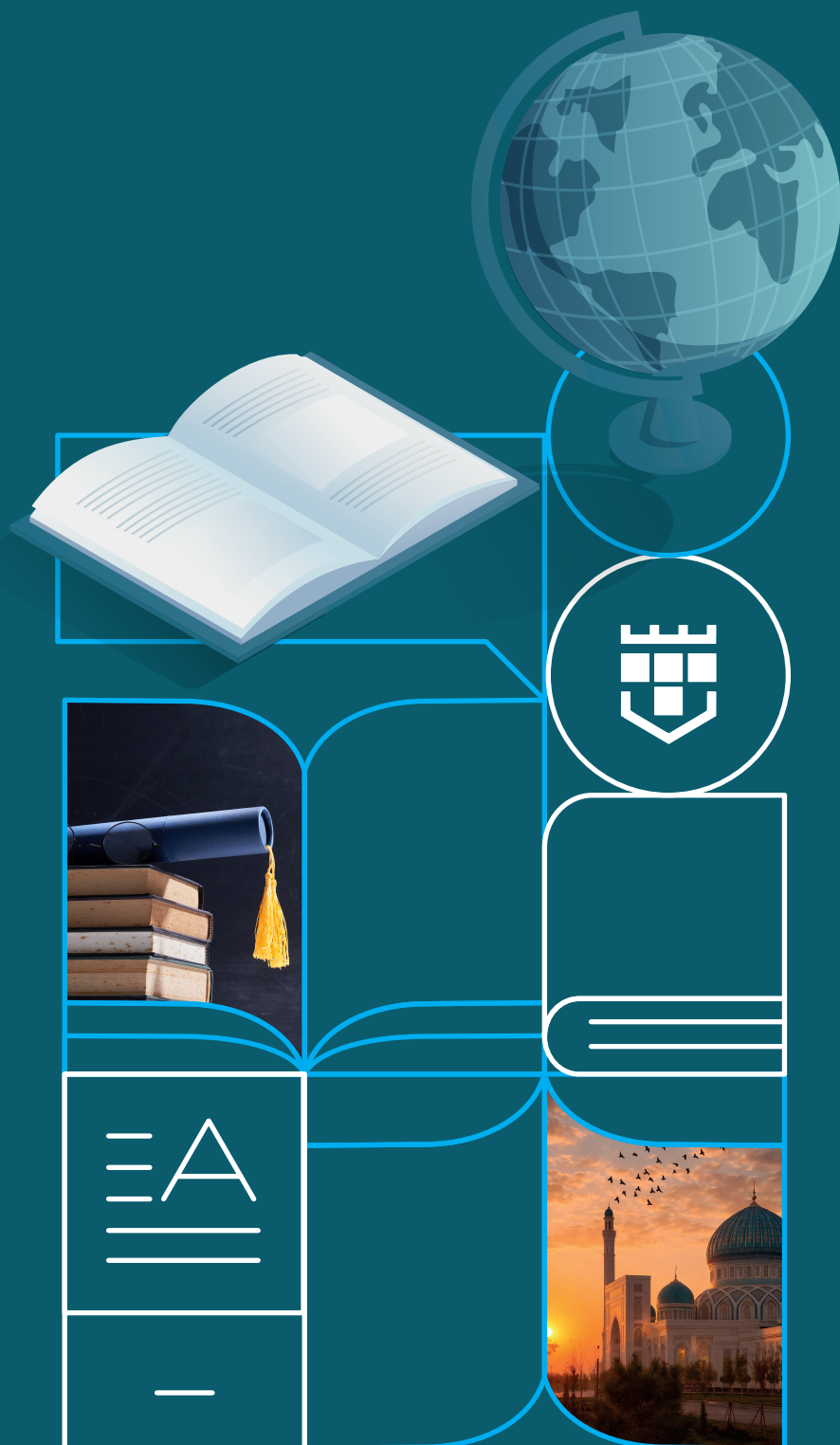

Ilmiy-innovatsion metodik jurnal

METODIST

Scientific and Innovative Methodological Journal
Научно-инновационный методический журнал

2026-YIL 2(16)-SON

metodist.net

TAHRIRIYAT JAMOASI

Tahririyat kengashi raisi:

Abdusalom Umarov

Tahririyat kengashi raisining o‘rinbosari:

Elyor Saitov

Bosh muharrir:

Qunduzxon Husanboyeva

Bosh muharrir o‘rinbosari:

Namoz Rasulov

Mas‘ul kotib:

Nazokat Yusufjonova

Ilmiy muharrir:

Qozoqboy Yo‘ldoshev

Ilmiy muharrir o‘rinbosari:

G‘ofir Hamroyev

Tahririyat hay‘ati a‘zolari:

Valijon Qodirov
Dilshod Turdibayev
Saodat Qambarova
Mirzaaxmad Kurbanov
Jahongir Musayev
Konisbay Yusupov
Jumaboy Rahimov
Mutallib Hazratqulov
Mahfuza To‘ychiyeva
Jamoliddin Nurmuhhammadov

Texnik muharrirlar:

Bahrom O‘rolov
Temurxo‘ja Shodmanov

“**METODIST**” ilmiy-innovatsion metodik jurnali ta’limiy, ilmiy-innovatsion nashr bo‘lib, bir yilda 6 marta nashr etiladi. Tahririyatga kelgan maqolalar tahrir hay‘atining tavsiyasiga binoan jurnalda e’lon qilinadi. Nashr etilmagan maqolalar tahlil qilinmaydi. Tahririyat rozilgisiz chop etish taqiqlanadi.

EDITORIAL TEAM

Chair of the Editorial Board:

Abdusalom Umarov

Deputy Chair of the Editorial Board:

Elyor Saitov

Editor-in-Chief:

Qunduzkhon Husanboyeva

Deputy Editor-in-Chief:

Namoz Rasulov

Executive Secretary:

Nazokat Yusufjonova

Scientific Editor:

Qozoqboy Yoldoshev

Deputy Scientific Editor:

Gofir Hamroyev

Editorial Board Members:

Valijon Kodirov
Dilshod Turdibayev
Saodat Kambarova
Mirzaaxmad Kurbanov
Jahongir Musayev
Konisbay Yusupov
Jumaboy Rakhimov
Mutallib Hazratqulov
Mahfuza Toychiyeva
Jamoliddin Nurmuhhammadov

Technical Editors:

Bahrom Urolov
Temurkhoja Shodmanov

“**METODIST**” Scientific, Innovative and Methodological Journal is an educational, scientific and innovative periodical published six times a year. Manuscripts submitted to the Editorial Office are published in the Journal upon the recommendation of the Editorial Board. Unpublished manuscripts are not reviewed or returned. Reproduction or republication of materials from the Journal without the permission of the Editorial Office is prohibited.

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Председатель редакционного совета:

Абдусалом Умаров

Заместитель председателя редакционного совета:

Элёр Сaitов

Главный редактор:

Кундузхон Хусанбаева

Заместитель главного редактора:

Намоз Расулов

Ответственный секретарь:

Назokat Юсуфджонова

Научный редактор:

Казакбой Йулдашев

Заместитель научного редактора:

Гофир Хамраев

Члены редакционной коллегии:

Валижон Кадыров
Дилшод Турдыбаев
Саодат Камбарова
Мирзаахмад Курбанов
Жахонгир Мусаев
Конисбай Юсупов
Жумабой Рахимов
Муталлиб Хазраткулов
Махфуза Туйчиева
Жамолиддин Нурмухаммадов

Технические редакторы:

Бахром Уролов
Шодманов Темурхужа

Научно-инновационный методический журнал «**METODIST**» является образовательным, научно-инновационным периодическим изданием и выходит 6 раз в год. Статьи, поступившие в редакцию, публикуются в журнале по рекомендации редакционной коллегии. Неопубликованные статьи не рецензируются и не возвращаются. Перепечатка материалов журнала без разрешения редакции запрещается.

MUNDARIJA • TABLE OF CONTENTS • ОГЛАВЛЕНИЕ

BOSH MUHARRIR MINBARI

EDITORIAL BOARD

ТРИБУНА ГЛАВНОГО РЕДАКТОРА

<i>Qundukzxon Khusanboyeva</i> . Poetry: the sustenance of the human spirit	3
---	---

BOSHLANG'ICH TA'LIM – POYDEVOR

PRIMARY EDUCATION – THE FOUNDATION

НАЧАЛЬНОЕ ОБРАЗОВАНИЕ – ФУНДАМЕНТ

<i>Mutallib Hazratqulov</i> . Mariya Montessorining "Koinot ta'limi" asarida hayot va tabiatga oid muammolar yechimi	18
--	----

ADABIYOT O'QITISH METODIKASI

LITERATURE TEACHING METHODOLOGY

МЕТОДИКА ПРЕПОДАВАНИЯ ЛИТЕРАТУРЫ

<i>Исламбек Юсупов</i> . Развитие мыслительной компетенции учащихся на основе интерактивного подхода	22
<i>Xurshida Hazratqulova</i> . Raqamli ta'lim muhitida adabiy asarlarni o'qitish metodikasini takomillashtirish	29
<i>Nigoraxon Saydaxmedova</i> . Inklyuziv va integratsiyalashgan ta'limda Said Ahmad va Anton Chexov hikoyalari orqali tinglab tushunish ko'nikmasini rivojlantirish	37

PEDAGOGIKA ILMI TA'LIM AMALIYOTIGA

PEDAGOGICAL SCIENCE TO EDUCATIONAL PRACTICE

ОТ ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ НАУКИ К ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ПРАКТИКЕ

<i>Zebo Usmanova</i> . Mediamahsulotlar yordamida o'smir yoshdagi o'quvchilarda faol fuqarolik kompetensiyasini shakllantirish – ijtimoiy-pedagogik zaruriyat	44
---	----

ADABIYOTSHUNOSLIK ILMI ADABIY TA'LIM AMALIYOTIGA

LITERARY STUDIES TO THE PRACTICE OF LITERARY EDUCATION

ЛИТЕРАТУРНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ И ПРАКТИКА ЛИТЕРАТУРНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

<i>Obidakhan Fayzullayeva</i> . Representation of allegorical images in lyric cycles	49
<i>Muzaffar Mamatqulov</i> . "Bahrom va Gulandom" dostonida mifologik obrazlarning talqini	60
<i>Surayyo Saatova, Oltinoy Tolipova</i> . O'zbek she'riyatida milliy urf-odat va marosimlarning lingvomadaniy talqini (S. Sayyid va M. Karimova ijodi misolida)	71
<i>Zulfizar Zohidova</i> . Abdulla Qodiriy romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar tahlili	78

OLIY TA'LIM AMALIYOTI

HIGHER EDUCATION PRACTICE

ПРАКТИКА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

<i>Nargiza Musulmanova</i> . Talabalar nutqiy savodxonligini mavjud elektron ta'minotlar asosida o'quv jarayoniga integratsiya qilish	84
<i>Sharobidin Hasanov</i> . Badiiy asar tahliliga analitik yondashuvning nazariy va metodik asoslari	92
<i>Anvar Abduqayumov, Dilshod Turdibayev</i> . Raqamli ta'lim muhitida talabalarning mustaqil ta'lim faoliyatini tashkil qilish metodikasi	101

ABDULLA QODIRIY ROMANLARIDA IJTIMOY-SIYOSIY G'OYALAR TAHLILI

Zulfizar Zohidova,

ORCID:0009-0001-9750-9609

O'zJOKU 1-kurs magistranti

Toshkent, O'zbekiston.

El. manzil: zohidovzulfizar@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada Abdulla Qodiriy romanlaridagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalar tahlil qilinadi. Tadqiqotda "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlari misolida jamiyatdagi ijtimoiy muammolar, milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik g'oyalarining badiiy talqini yoritilgan. Maqolaning maqsadi Qodiriy romanlarida ifodalangan ijtimoiy-siyosiy qarashlarning mazmunini ochib berishdan iborat. Tadqiqot obyekti sifatida adibning romanlari, predmeti sifatida esa ulardagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalar tanlangan. Tadqiqotda tarixiy, qiyosiy, analitik hamda hujjatli tadqiqot metodlaridan foydalanildi. Tadqiqot natijasida Qodiriy romanlarida jamiyat taraqqiyoti, inson erkinligi va adolat masalalari badiiy obrazlar orqali yoritilgani aniqlandi. Maqolaning yangiligi yozuvchi romanlaridagi ijtimoiy-siyosiy qarashlarning zamonaviy ilmiy yondashuvlar asosida tahlil etilganidadir.

Kalit so'zlar: Abdulla Qodiriy, ijtimoiy-siyosiy g'oyalar, "O'tkan kunlar" romani, "Mehrobdan chayon" romani, milliy uyg'onish, o'zbek romanchiligi, badiiy tahlil

ANALYSIS OF SOCIO-POLITICAL IDEAS IN ABDULLA QODIRIY'S NOVELS

Zohidova Zulfizar Samar kizi

ORCID:0009-0001-9750-9609

First-year Master's student, O'zJOKU

Tashkent, Uzbekistan

E.mail: zohidovzulfizar@gmail.com

Abstract. This article analyses the socio-political ideas in Abdulla Qodiriy's novels. The study highlights the artistic interpretation of social issues in society, national awakening, and enlightenment ideas through the examples of the novels "O'tkan kunlar" and "Mehrobdan chayon". The purpose of the article is to reveal the content of the socio-political views expressed in Qodiriy's novels. The object of the study is the writer's novels, and the subject is the socio-political ideas contained in them. The study utilised historical, comparative, analytical, and documentary research methods. As a result, it was found that issues of social development, human freedom, and justice are portrayed through artistic images in Qodiriy's novels. The novelty of the article lies in analysing the socio-political views in the writer's novels based on modern scientific approaches.

Keywords: Abdulla Qodiriy, socio-political ideas, the novel "O'tkan kunlar", the novel "Mehrobdan chayon", national revival, Uzbek novel writing, literary analysis.

АНАЛИЗ СОЦИАЛЬНО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ИДЕЙ В РОМАНАХ АБДУЛЛЫ КОДИРИЙ

Зохидова Зулфизар Самар кизи,

ORCID: 0009-0001-9750-9609

Магистрант 1-го курса, O'zJOKU.

Аннотация. В данной статье анализируются социально-политические идеи в романах Абдуллы Кодирий. Исследование освещает художественное осмысление социальных проблем в обществе, национальное пробуждение и просветительские идеи на примере романов «O'tkan kunlar» и «Mehrobdan chayon». Цель статьи – раскрыть содержание социально-политических взглядов, выраженных в романах Кодирий. Объектом исследования являются романы писателя, а предметом – содержащиеся в них социально-политические идеи. В исследовании использованы исторический, сравнительно-аналитический и документальный методы. В результате было установлено, что вопросы социального развития, свободы человека и справедливости отражены через художественные образы в романах Кодирий. Новизна статьи заключается в анализе социально-политических взглядов писателя на основе современных научных подходов.

Ключевые слова: Абдулла Кадыри, социально-политические идеи, роман «Прошедшие дни», роман «Скорпион из алтаря», национальное пробуждение, узбекская романистика, художественный анализ.

Kirish. Qodiriy romanlari o'zbek adabiyotida milliy uyg'onish davri, ijtimoiy va siyosiy masalalarning badiiy ifodasi bilan bog'liq muhim manbalar sirasiga kiradi. Ushbu asarlarda jamiyatdagi tarixiy jarayonlar, ijtimoiy tuzilma va ma'naviy muhit badiiy vositalar orqali yoritiladi. Qodiriy romanlaridagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalar turli yo'nalishlarda o'rganilgan bo'lsa-da, ularning yagona tizim sifatida ichki bog'lanishi va badiiy ifoda mexanizmi yetarli darajada tahlil qilinmagan. Ayniqsa, siyosiy mazmun, jamiyatdagi o'zgarish jarayonlari va ma'naviy ong shakllanishi o'rtasidagi aloqalar to'liq yoritilmagan. Shu sababli mavzu ushbu jihatlarni tizimli o'rganish zaruratini yuzaga keltiradi.

Qodiriy romanlaridagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalarni tizimli tahlil qilish, ularning badiiy ifoda vositalari bilan bog'liqligini aniqlash hamda ushbu g'oyalarning jamiyatdagi ijtimoiy va ma'naviy o'zgarishlarga ta'sirini yoritishdan iborat.

Qodiriy romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar romanlarda tizimli ravishda ifodalangani aniqlandi. Badiiy obrazlar ijtimoiy munosabatlarni ochib beruvchi asosiy vosita ekanligi, syujet va konfliktlar tarixiy jarayonlarni aks ettirishi hamda ijtimoiy o'zgarish jarayoni romanlarning asosiy g'oyaviy yo'nalishi ekanligi aniqlandi.

Qodiriy romanlaridagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalar bir butun tizim sifatida tahlil qilinib, ularning badiiy ifoda vositalari bilan o'zaro bog'liqligi aniqlandi. Tadqiqot doirasida quyidagi savollarga javob izlanadi:

Qodiriy romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar qanday badiiy vositalar orqali ifodalanadi va ular jamiyatdagi tarixiy jarayonlarni qanday aks ettiradi?

Adabiyotlar sharhi. Qodiriy romanlari o'zbek adabiyotshunosligida milliy uyg'onish davri adabiyotining asosiy namunalari sifatida tadqiq etilgan. Ilmiy manbalarda "O'tkan kunlar" romanida tarixiy voqealar badiiy tizim orqali ifodalanib, jamiyatning ijtimoiy ongiga ta'sir etuvchi g'oyaviy qatlamni shakllantirishi ta'kidlanadi (Oybek, 1959). Ushbu yondashuv romanlarda tarixiy voqelik va badiiy ifoda o'zaro bog'liq ekanini ko'rsatadi, biroq ijtimoiy-siyosiy g'oyalar tizimi hali to'liq konseptual model sifatida yoritilmagan. Qodiriy ijodi tahlilida uning romanlarida realizm tamoyillari ustuvor ekanligi, ijtimoiy munosabatlar va tabaqalar o'rtasidagi ziddiyatlar obrazlar orqali ifodalanganligi qayd etiladi (Sulton, 1967). Bu qarashlar ijtimoiy tuzilmaning badiiy ifodasini yoritadi, ammo siyosiy g'oyalar dinamikasi va ularning ichki bog'lanishi chuqurroq tahlilni talab qiladi. Keyingi tadqiqotlarda Qodiriy asarlarida tarixiy voqealar va badiiy haqiqat uyg'unligi muhim o'rin egallashi, yozuvchi voqealarga tanqidiy yondashuvi orqali

jamiyatdagi jarayonlarni baholashi qayd etiladi. Shuningdek, milliy o'zlikni anglash g'oyasi uning ijodida markaziy konsept sifatida talqin qilinadi (Karimov, 2004). Ushbu ilmiy natijalar Qodiriy ijodining g'oyaviy asoslarini ochib beradi, biroq ijtimoiy-siyosiy qatlamning strukturaviy tahlili yetarli darajada chuqurlashtirilmagan. Shuningdek, boshqa tadqiqotchilar ham Qodiriy romanlarining g'oyaviy mazmunini turli aspektlarda o'rgangan. Xususan, adabiyotshunoslikda Qodiriy asarlarida Sharq jamiyatidagi an'anaviy tuzum va yangilanish jarayonlari o'rtasidagi ziddiyatlar asosiy konflikt sifatida talqin qilinadi (Jalilov, 2011). Bu qarash romanlardagi tarixiy o'tish jarayonini yoritadi, biroq ushbu jarayonlarning siyosiy mexanizmlari va ideologik asoslari to'liq ochib berilmagan.

Mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, Qodiriy romanlarining ijtimoiy-siyosiy mazmuni turli yo'nalishlarda tarixiy, kontekst, realizm, milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik nuqtayi nazaridan o'rganilgan, biroq bu qarashlar alohida-alohida yoritilgan bo'lib, ularni yagona konseptual tizim sifatida integrativ tahlil qilish talab etiladi. Shu sababli, ushbu tadqiqot Qodiriy romanlaridagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalarni yagona tizim sifatida tahlil qilish, mavjud ilmiy qarashlarni umumlashtirish va yangi konseptual yondashuvni shakllantirish zaruratidan kelib chiqadi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqot Qodiriy romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalarni tizimli tahlil qilishga qaratilgan bo'lib, unda qiyosiy, analitik, tarixiy va hujjatli tadqiqot yondashuvlari uyg'unlashtirildi. Tadqiqot jarayonida roman matnlari g'oyaviy, badiiy va tarixiy jihatdan tahlil qilinib, ular o'rtasidagi o'zaro bog'liqlik aniqlandi. Tadqiqotda asosiy ma'lumotlar sifatida Qodiriy romanlari matnlari, mavjud ilmiy tadqiqotlar va adabiyotshunoslikka oid hujjatli manbalar o'rganildi. Ma'lumotlar matn tahlili orqali yig'ilib, romanlarning mazmuniy qatlamlari va g'oyaviy birliklari ajratib tahlil qilindi. Tadqiqot uchun "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlari asosiy obekt sifatida tanlandi. Ushbu asarlar Qodiriy ijodining g'oyaviy va ijtimoiy-siyosiy mazmunini to'liq ifodalangani uchun maqsadli tanlash usuli asosida saralandi. Tadqiqot obekti sifatida Qodiriy romanlaridagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalar, ularning badiiy ifoda vositalari hamda jamiyatdagi ijtimoiy jarayonlar bilan bog'liqligi o'rganildi. Shuningdek, matnlarni tahlil qilishda kontent tahlili va qiyosiy tahlil usullari qo'llandi. Romanlardagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalar alohida epizodlar va obrazlar asosida tahlil qilindi hamda ular o'zaro qiyoslandi. Bu yondashuv orqali har ikki romandagi g'oyaviy umumiylik va farqlar aniqlashtirildi. Asarlardagi voqealar tarixiy davr konteksti bilan bog'liq holda o'rganildi. Hujjatli manbalar asosida romanlarda aks etgan ijtimoiy tuzum va siyosiy muhitning real tarixiy asoslari tahlil qilindi. Yig'ilgan ma'lumotlar mazmuniy kodlash usuli orqali guruhlariga ajratildi: ijtimoiy g'oyalar, siyosiy qarashlar va ma'naviy masalalar. Har bir guruh alohida tahlil qilinib, o'zaro bog'liqliklari aniqlashtirildi. Natijalar qiyosiy va analitik yondashuv asosida umumlashtirilib, Qodiriy romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar bir-biri bilan uzviy bog'langan tizim sifatida namoyon bo'lishi qayd etildi. Tarixiy kontekst va badiiy ifoda o'rtasida kuchli uyg'unlik mavjudligi aniqlangan.

Natija va muhokamalar. Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlari misolida jamiyatdagi ijtimoiy muammolar, siyosiy qarashlar, milliy uyg'onish va ma'rifatparvarlik g'oyalarining badiiy talqini yoritiladi. Qosimov milliy uygonish davri adabiyotida jamiyatdagi siyosiy va ijtimoiy muammolar badiiy obrazlar orqali yoritilganini takidlaydi (2002).

"O'tkan kunlar" romanida ijtimoiy-siyosiy qarashlar tizimli ravishda ifodalangani aniqlandi va badiiy obrazlar ijtimoiy munosabatlarni ochib beruvchi asosiy vosita ekanligi ilmiy jihatdan isbotlandi. Masalan, Ziyo shohichining uyida bo'lgan majlisda Otabek tilidan aytilgan fikrlarda va Yusufbek hoji bilan Otabek o'rtasidagi dialoglarda jamiyat boshqaruvidagi adolatsizlik, beklar o'rtasidagi nizolar va xalq ahvoli bilan bog'liq ijtimoiy-siyosiy g'oyalar bevosita ifodalangani aniqlanadi. Xususan, majlisdagi suhbatda Akram hoji tomonidan berilgan

“hokimingiz juda zolim emish bu to‘g‘ri so‘zmi? Otangiz Azizbekning mushoviri ekan, nima uchun uni bir oz bo‘lsa ham yo‘lga solmaydir?” degan savollariga Otabek tomonidan “to‘g‘ri so‘z Azizbek zulmidan aholi juda to‘yg‘an” kabi jumlar orqali javob berishidan Azizbekning Turkiston xonlig‘ining eng zolim va mustabid beklaridan biri bo‘lganini va uning o‘z qaramog‘ida bo‘lgan Toshkent aholisiga qilgan zulmlarini, adolatsizliklarini anglashimiz mumkin. Bunday fikrlar orqali biz o‘sha davrdagi xonlar va beklarning zulmlaridan, istibdodidan aholining qanchalik to‘yinganini, qiynalganligini ko‘rishimiz mumkin. Turkistonning xonliklarga bo‘linishi, xonliklarning esa bir birlari bilan murosaga kelmasliklari, jamiyatimizning kundan kunga orqada qolish sabablari haqidagi fikrlar quydagi jumlar bilan izohlanadi. “Manimcha, o‘risning bizdan yuqoridalig‘i uning ittifoqidan bo‘lsa kerak, ammo bizning kundan- kunga orqag‘a ketishimizga o‘z ora nizo‘imiz sabab bo‘lmoqda, bil‘aks buzg‘uchi va nizo‘chi unsurlar tomir yoyib, har zamon sodda xalqni halokat chuquriga qarab tortadirlar”.

Ijtimoiy-siyosiy g‘oyalar orqali Qodiriy xalqimizni uyg‘otishga, milliy o‘zligimizni anglashga hamda ma‘rifatparvarlik g‘oyalarini targ‘ib etishga undaydi. Yo‘ldoshev Jadid adabiyotida ma‘rifatparvarlik g‘oyalari jamiyat taraqqiyotinin asosiy omili sifatida talqin etilganini takidlaydi (2012). “O‘tkan kunlar” romanida “Mehrobdan chayon” romanidagi ma‘rifat va ichki ma‘naviy ziddiyatlarga nisbatan ko‘proq tashqi siyosiy muammolar yoritiladi.

Xususan, Kumush va Zaynab obrazlari orqali ayol taqdiri, urf-odatlar bosimi va shaxs erkinligining cheklanishi ifodalangani aniqlandi. Ushbu natija ayol obrazlari orqali jamiyatdagi ijtimoiy munosabatlar yoritilganini ko‘rsatadi. Kumush va Zaynab obrazlarida oilaviy muhit va ijtimoiy bosim natijasida yuzaga kelgan ziddiyatlar aks etadi. Erkak obrazlari siyosiy tizimni ifodalasa, ayol obrazlari ko‘proq ijtimoiy va maishiy bosimni ochib beradi. Qodiriy ijodida gender va ijtimoiy tenglik masalalari ham muhim o‘rin egallashini ko‘rsatadi. “Otkan kunlar” romanining “Qarshilash” bobida Qodiriyning aynan yuqoridagi fikrlarni tasdiqlovchi fikrlarni berganligini ko‘risimiz mumkin. “Kumushbibi uyqidan turib, favqulodda bir holga uchraydi: - Bir kechada hammaning tushiga “to‘y” kirib chiqq‘an. To‘y uchun yangi ko‘rpalar qoplamoqchi bo‘ladirlar, parto‘shaklar olmoqchi bo‘ladirlar, kuyav uchun qanday kiyim yarashmog‘i ham bahs qilinadi. Tavba demay chora yo‘q :Oftob oyimlarning kuyavlarini kim, qaysi qizlarini erga beradirlar, ularning qizlari yolg‘iz, demak, Kumush erga beriladi... Erga kim tegadur – Kumush, Kumushbibi kuyavni yoqtiradirmi, yo‘qmi? Bu to‘g‘rida uning fikrini bilish kerak emasmi? So‘zlash ham kerak emas, bildirish ham. Nega? Chunki odat shul! Kumush ota-ona yoqtirg‘an kishiga rozi bo‘lish uchun majbur! Kumushbibi kuyavning kim bo‘lg‘anlig‘ini To‘ybekanining so‘zlaridan payqab oldi’

Qodiriy romanlarida ayol obrazlari faqat maishiy emas, baki ijtimoiy muhitning faol ifodachisi sifatida tasvirlanganini qayd etiladi (Karimov, 2004). Tadqiqot natijasida, ayol obrazlari orqali ijtimoiy bosim va an‘anaviy tuzum ta‘siri ochib berilganini tasdiqlaydi. Ayol obrazlarini psixologik va sotsiologik yondashuvda alohida o‘rganish tavsiya etiladi.

“Mehrobdan chayon” romanida Anvar va Solih mahdum obrazlari orqali ilm, adolat va diniy boshqaruv o‘rtasidagi ziddiyatlar ifodalangani aniqlandi. Bunday g‘oyalarning ba‘zilari Solih Maxtunning xususiyatlarida namoyon bo‘ladi, “xasislikka o‘xshag‘an holat, tama‘girlik kabi odat, ichiqoraliq singari harakat va amsoli...”, Ra‘noning otasiga bag‘ishlab yozgan bir hajviyasida Solih Mahdumda bor barcha xususiyatlar kulgu ostiga olingan:

*Yog‘lar to‘kilsa yerga yotib yalar taqsirim,
Bo‘lsa bozorda pastlik sotib olar taqsirim.
Menim uchun bir zirak, Ra‘nobonug‘a jevak,
Desa oyim- “Ne kerak ”yumma talar taqsirim,
“Quloq teshish fazl emas, pulni topish hazl emas,
Jevak taqish farz emas” g‘avg‘o solar taqsirim.*

Bunday xususiyatlar orqali Qodiriy o‘sha davr xonlarning, ba‘zi xususiyatlarini ham yoritib o‘tganini ko‘rsatadi. Anvar va Maxdum obrazlari qarama-qarshi xususiyatlar bilan yoritiladi.

Buning isboti sifatida, sarmunshiylik haqidagi suhbatda "men buningdek ma'sul, ayniqsa, tantanalik vazifalarga havaskor emasman" kabi javob berishi orqali Anvarning mol-mulk, amal va vazifalarda "ko'zi yoqligini" ko'rsatadi.

Ushbu natija romanda ma'rifat va an'anaviy tuzum o'rtasidagi qarama-qarshilik yoritilganini ko'rsatadi. Anvar ilm va adolat tarafdori sifatida, Solih mahdum esa an'anaviy boshqaruv tizimini ifodalovchi obraz sifatida namoyon bo'ladi. Bu g'oya "Mehrobdan chayon" romanida siyosiy tanqiddan ko'ra ko'proq ma'naviy va ideologik ziddiyatga asoslanganidan dalolat beradi. Natija Qodiriy romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar turli darajada ifodalanishini ko'rsatadi. Romandagi ikkinchi darajali obrazlar ham tizimli o'rganilishi lozimligini, ma'rifat va an'anaviy tuzum o'rtasidagi ziddiyat asosiy g'oya ekanini tasdiqlaydi.

Abdulla Qodiriyning "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar izchil badiiy tizim asosida ifodalanganini ko'rsatadi. Otabek, Yusufbek hoji va Anvar obrazlari orqali jamiyat boshqaruvi, adolatsizlik, ma'rifat va siyosiy muhit bilan bog'liq masalalar yoritilgan bo'lsa, Kumush, Zaynab va Ra'no obrazlari orqali ayol taqdiri, ijtimoiy bosim hamda ma'naviy erkinlik muammolari ochib berilgan.

Qodiriy romanlarida dialog va obrazlar tizimi ijtimoiy-siyosiy g'oyalarni ifodalashning asosiy badiiy vositasi ekanligi aniqlandi. Ayniqsa, erkak obrazlari orqali siyosiy va ijtimoiy boshqaruv masalalari, ayol obrazlari orqali esa jamiyatdagi an'anaviy qarashlar va shaxs erkinligi bilan bog'liq ziddiyatlar aks ettirilgani kuzatildi. Shuningdek, tadqiqot davomida "O'tkan kunlar" romanida tashqi siyosiy muammolar va jamiyat boshqaruvi masalalari ustuvor o'rin egallashi, "Mehrobdan chayon" romanida esa ma'rifat, ichki ma'naviy kurash va diniy muhit bilan bog'liq masalalar yetakchi g'oya sifatida namoyon bo'lishi aniqlandi. Bu esa Qodiriy ijodida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar turli badiiy shakllarda ifodalanganini tasdiqlaydi. Qodiriy romanlari o'zbek adabiyotida nafaqat badiiy-estetik, balki muhim ijtimoiy-siyosiy va ma'naviy tafakkur namunasi sifatida alohida ilmiy ahamiyatga ega ekanini ko'rsatdi.

Xulosa. "O'tkan kunlar" va "Mehrobdan chayon" romanlarida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar qahramonlar dialogi va obrazlari orqali tizimli ravishda ifodalangan. Otabek, Yusufbek hoji, Kumush, Zaynab, Anvar, Solih mahdum va Ra'no obrazlari jamiyatdagi boshqaruv, adolatsizlik, ma'rifat va ma'naviy bosim kabi masalalarni badiiy tarzda ochib beradi. Qodiriy ijodida ijtimoiy-siyosiy g'oyalar ko'p qatlamli va o'zaro bog'liq tizim sifatida shakllanganini tasdiqlaydi.

Taklif va tavsiyalar. Kelgusidagi tadqiqotlarda Qodiriy romanlari faqat asosiy qahramonlar emas, balki ikkinchi darajali obrazlar va epizodik sahnalar asosida ham korpus lingvistik yoki diskurs tahlili yondashuvida o'rganilishi taklif etiladi. Shuningdek, romanlardagi ijtimoiy-siyosiy g'oyalarni kompyuter lingvistikasi usullari orqali statistik jihatdan tahlil qilish ham ilmiy jihatdan dolzarb hisoblanadi.

Qodiriy romanlarini o'qitish jarayonida ularning faqat badiiy mazmuni emas, balki ijtimoiy-siyosiy g'oyaviy qatlamiga ham alohida e'tibor qaratish tavsiya etiladi. Shuningdek, ta'lim jarayonida ushbu asarlar orqali jamiyat tuzilishi, tarixiy jarayonlar va ma'naviy qadriyatlarni tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Abduqodirov, M. (2021). Adabiyotshunoslik metodologiyasi. Toshkent: Innovatsiya.
2. Abdullayev, H. (2016). Jadid adabiyoti va milliy tafakkur. Toshkent: Sharq.
3. Ergashev, T. (2018). Roman poetikasi va strukturasi. Toshkent: O'zbekiston.
4. Jalilov, A. (2011). O'zbek romanchiligi va badiiy tafakkur. Toshkent: Mumtoz so'z.
5. Karimov, N. (2004). Abdulla Qodiriy ijodi va o'zbek romanchiligi rivoji. Toshkent: Fan nashriyoti.
6. Karimov, U. (2019). O'zbek adabiyotida realizm masalalari. Toshkent: Fan va ta'lim.
7. Mirzayev, S. (2008). O'zbek adabiyoti tarixi. Toshkent: Yangi asr avlodi.

8. azarov, B. (2010). O'zbek adabiy tanqidi tarixi. Toshkent: Fan.
9. Normurodov, B. (2015). Jadid adabiyoti va ijtimoiy g'oyalar. Toshkent: Universitet nashriyoti.
10. Oybek. (1959). Adabiyot va hayot. Toshkent: O'zbekiston davlat nashriyoti.
11. Qodiriy, A. (1926). O'tkan kunlar. Toshkent: O'rta Osiyo davlat nashriyoti.
12. Qodiriy, A. (1929). Mehrobdan chayon. Toshkent: O'rta Osiyo davlat nashriyoti.
13. Qosimov, B. (2002). Milliy uyg'onish va adabiyot. Toshkent: Ma'naviyat.
14. Rahimov, S. (2017). O'zbek realistik romani poetikasi. Toshkent: Fan va texnologiya.
15. Salomov, G. (2005). Badiiy matn tahlili asoslari. Toshkent: Universitet nashriyoti.